

GIÁ TRỊ DI SẢN MỸ THUẬT HUẾ
TRONG ĐÀO TẠO, NGHIÊN CỨU VÀ SÁNG TÁC
TỪ TRUYỀN THỐNG ĐẾN ĐỔI MỚI

NĐK. Nguyễn Thái Quảng
Hội viên, Hội Mỹ Thuật Tp Huế
GV. Khoa MTTH Trường ĐHNT, ĐH Huế

Tóm tắt

Huế là trung tâm văn hóa và nghệ thuật đặc biệt của Việt Nam, nơi có quần thể di sản mỹ thuật phong phú được xây dựng và phát triển mạnh mẽ dưới triều Nguyễn.

Những giá trị nghệ thuật mang tính truyền thống không chỉ chứa đựng ý nghĩa lịch sử mà còn có vai trò quan trọng trong đào tạo, nghiên cứu và sáng tác mỹ thuật hiện nay.

Tham luận phân tích những đặc trưng của di sản mỹ thuật Huế từ góc độ mỹ học và lịch sử nghệ thuật. Làm rõ giá trị của di sản mỹ thuật Huế trong ba lĩnh vực chính: đào tạo mỹ thuật, nghiên cứu mỹ thuật và sáng tác nghệ thuật, đồng thời nêu quan điểm cá nhân về khả năng kết nối giữa truyền thống và đổi mới trong tình hình hiện nay.

Từ khóa: *di sản mỹ thuật Huế, đào tạo, nghiên cứu, sáng tác.*

1. Mở đầu

Huế là vùng đất hội tụ nhiều giá trị văn hóa và nghệ thuật đặc sắc của Việt Nam. Với vai trò là kinh đô của triều Nguyễn (1802–1945), Huế đã trở thành trung tâm phát triển mạnh mẽ của nhiều loại hình nghệ thuật, trong đó có mỹ thuật. Di sản mỹ thuật Huế bao gồm nhiều loại hình nghệ thuật như kiến trúc, điêu khắc, hội họa trang trí cùng các nghề thủ công truyền thống. Những di sản này là nguồn tài nguyên văn hóa không chỉ phản ánh trình độ kỹ thuật và thẩm mỹ còn thể hiện tư tưởng, biểu tượng văn hóa và đời sống tinh thần của xã hội.

Hiện nay, mỹ thuật đương đại ngày càng đa dạng về phương thức biểu đạt và chất liệu sáng tạo, việc khai thác và phát huy giá trị của di sản mỹ thuật truyền thống trở

thành một hướng tiếp cận quan trọng trong đào tạo, nghiên cứu và sáng tác nghệ thuật và quan trọng hơn là góp phần phát triển mỹ thuật Việt Nam trong bối cảnh hiện đại với tinh thần từ truyền thống đến đổi mới

2. Nội dung giá trị di sản mỹ thuật Huế

2.1. Tính cung đình và hệ thống biểu tượng nghệ thuật

Một trong những thành tựu nổi bật của mỹ thuật Huế là hệ thống kiến trúc cung đình triều Nguyễn với các công trình như hoàng thành, lăng tẩm, điện miếu, đàn tế... Cùng song hành với kiến trúc đó, mỹ thuật trang trí mang tính cung đình giữ vai trò đặc biệt quan trọng xuyên suốt những công trình này, với ngôn ngữ tạo hình chủ đạo mang tính ước lệ. Hình thức các biểu tượng trong trang trí phản ánh hệ tư tưởng Nho giáo và thẩm mỹ của triều đình nhà Nguyễn.

Hệ thống hình tượng trang trí như long, lân, quy, phụng, hoa lá, lửa, mây, nước, núi, tứ quý, bát bửu và các điển tích... được thể hiện thông qua nhiều kỹ thuật như chạm khắc gỗ, khảm sành sứ, đắp nổi, nề vữa, pháp lam, sơn son thếp vàng... không những có giá trị thẩm mỹ mà còn mang ý nghĩa về quan niệm vận hành, chuyển hóa vũ trụ trong văn hóa phương Đông.

2.2. Sự kết hợp giữa kiến trúc và cảnh quan

Sự kết hợp giữa kiến trúc và cảnh quan trong mỹ thuật Huế thể hiện rõ quan niệm tạo hình đặc trưng của nghệ thuật truyền thống, nơi yếu tố không gian không chỉ là bối cảnh mà còn trở thành một phần của ngôn ngữ thẩm mỹ. Các công trình kiến trúc cung đình và lăng tẩm không như những khối độc lập, mà được tổ chức như một tổng thể tạo hình, trong đó kiến trúc, cây cối, hồ nước và thế đất cũng là những yếu tố hình thành nên bố cục, nhịp điệu và điểm nhấn thị giác.

Về phương diện mỹ thuật, sự hài hòa này được thể hiện qua cách xử lý đường nét, hình khối và tỷ lệ. Kiến trúc Huế thường mang tính cân đối, tiết chế, với các mảng khối rõ ràng nhưng không nặng nề, kết hợp với đường cong mềm mại của cảnh quan tự nhiên. Sự tương phản giữa yếu tố nhân tạo và tự nhiên không đối lập mà bổ trợ cho nhau, tạo nên hiệu ứng thị giác giàu nhịp điệu và chiều sâu không gian. Bên cạnh đó, màu sắc và chất liệu cũng đóng vai trò quan trọng trong tổng thể. Gam màu trầm của

gạch ngói, đá và gỗ hòa quyện với màu xanh của cây cối, màu nước và bầu trời, tạo nên một tổng thể hài hòa, nhẹ nhàng nhưng giàu tính biểu cảm. Cách sử dụng vật liệu không nhằm phô trương mà hướng tới sự thống nhất và bền vững trong cảm quan thị giác.

Yếu tố ánh sáng tự nhiên cũng góp phần làm biến đổi và hoàn thiện giá trị thẩm mỹ của không gian. Ánh sáng theo thời gian trong ngày tạo nên những chuyển động tinh tế trên bề mặt công trình và cảnh quan, khiến bố cục luôn sống động và thay đổi. Nhờ đó, sự kết hợp giữa kiến trúc và thiên nhiên trong mỹ thuật Huế không chỉ là sự sắp đặt không gian mà còn là một quá trình sáng tạo mang yếu tố hòa nhập, chế ngự không gian và được phát triển kế thừa đến hiện nay.

2.3. Kỹ thuật thủ công và nghệ thuật trang trí

Kỹ thuật thủ công truyền thống ở những công trình có yếu tố trang trí đạt đến trình độ tinh xảo và hoàn mỹ, tiêu biểu như: tranh gương, chạm khắc gỗ, đúc đồng, sơn son thếp vàng, khảm sành sứ, pháp lam Huế... Mỗi kỹ thuật chế tác, tạo hình không chỉ phương tiện mà còn mang trong đó dấu ấn cá nhân, bản địa với kinh nghiệm lưu truyền nhiều đời và tư duy thẩm mỹ đặc trưng. Tranh gương với hiệu ứng phản chiếu tạo chiều sâu không gian và cảm giác ánh sáng tự thân tác phẩm về chạm khắc gỗ, thể hiện sự điêu luyện trong xử lý hình khối, đường nét và cách biểu đạt các đề tài trang trí mang ý nghĩa biểu tượng, sơn son thếp vàng mang lại vẻ đẹp quý phái nhưng trang nghiêm, góp phần tôn vinh uy quyền không gian kiến trúc cung đình. Khảm sành sứ và pháp lam Huế lại tạo nên sự kết hợp hài hòa giữa màu sắc, chất liệu và ánh sáng, làm phong phú, đa dạng ngôn ngữ trang trí và có độ bền cùng thời gian khi phối hợp với các công trình kiến trúc ngoài trời.

Sự kết hợp này đã góp phần hình thành nên một hệ thống mỹ thuật trang trí mang tính quy phạm nhưng vẫn giàu tính sáng tạo, tạo nên vẻ đẹp sang trọng, tinh tế và đậm bản sắc của mỹ thuật cung đình Huế. Đồng thời, đây cũng là nguồn tư liệu quý giá cho công tác nghiên cứu, đào tạo và sáng tác mỹ thuật đương đại, mở ra khả năng kế thừa và phát huy các giá trị truyền thống trong bối cảnh hội nhập văn hóa hiện nay.

3. Vai trò của di sản mỹ thuật Huế trong đào tạo mỹ thuật

Trong lĩnh vực đào tạo mỹ thuật, di sản mỹ thuật Huế có thể được xem như một hệ thống học liệu trực quan và thực tiễn cho người học. Thông qua việc nghiên cứu trực tiếp các công trình kiến trúc, mỹ thuật tạo hình trang trí hay các sản phẩm thủ công truyền thống, sinh viên mỹ thuật có cơ hội tiếp cận với những nguyên lý tạo hình đã được tích lũy qua nhiều thế hệ nghệ nhân. Các yếu tố bố cục, tỷ lệ, nhịp điệu trang trí, cấu trúc hình khối và kỹ thuật chế tác đều là những bài học quan trọng trong quá trình đào tạo nghệ thuật.

Ngoài ra, việc đưa di sản mỹ thuật vào chương trình đào tạo còn giúp sinh viên hiểu rõ hơn về bản sắc văn hóa và truyền thống nghệ thuật dân tộc, từ đó hình thành ý thức kế thừa, bảo tồn và phát triển những giá trị này trong sáng tác cá nhân.

Các hoạt động như khảo sát thực địa, ký họa di sản, nghiên cứu hoa văn trang trí hay thực hành các kỹ thuật thủ công truyền thống đều có thể trở thành phương pháp giảng dạy hiệu quả, góp phần gắn kết lý thuyết với thực tiễn.

4. Di sản mỹ thuật Huế trong nghiên cứu hiện nay

Trong lĩnh vực nghiên cứu, di sản mỹ thuật Huế được xem là một nguồn tư liệu đặc biệt quan trọng, có giá trị liên ngành đối với nhiều lĩnh vực khoa học như mỹ học, lịch sử nghệ thuật, văn hóa học, bảo tồn di sản. Với bề dày lịch sử quần thể di sản mỹ thuật nơi đây không chỉ phản ánh trình độ kỹ thuật và thẩm mỹ đỉnh cao của thời kỳ phong kiến cuối cùng ở Việt Nam mà còn thể hiện rõ quan niệm thẩm mỹ, tư tưởng chính trị và hệ giá trị văn hóa của một giai đoạn lịch sử đặc thù.

Nghiên cứu về mỹ thuật Huế không chỉ dừng lại ở việc mô tả hay phân tích hình thức mà còn hướng tới việc làm sáng tỏ những đặc điểm phong cách, hệ thống biểu tượng, kỹ thuật tạo hình và tư duy nghệ thuật trong bối cảnh triều Nguyễn. Thông qua đó, có thể xác lập một cách có hệ thống, vị trí và vai trò của mỹ thuật Huế trong tiến trình phát triển của mỹ thuật Việt Nam, đồng thời nhận diện những ảnh hưởng giao thoa giữa truyền thống bản địa và các yếu tố tiếp biến từ văn hóa khu vực và phương Tây.

Bên cạnh đó, việc nghiên cứu di sản mỹ thuật Huế mở ra nhiều hướng tiếp cận liên ngành có giá trị khoa học và thực tiễn sâu sắc. Trước hết là hướng nghiên cứu mối quan hệ giữa mỹ thuật và kiến trúc cung đình, qua đó làm rõ sự gắn kết chặt chẽ giữa không gian kiến trúc và ngôn ngữ trang trí, thể hiện tư duy tổng hợp của nghệ thuật cung đình. Tiếp theo là hướng nghiên cứu hệ thống biểu tượng văn hóa trong hoa văn trang trí, giúp giải mã những nghĩa ẩn dụ trong tín ngưỡng và quan niệm về vũ trụ. Đồng thời, việc khảo cứu kỹ thuật chế tác và bảo tồn các chất liệu truyền thống như sơn son thếp vàng, khảm xà cừ, ghép sành sứ, pháp lam, đúc đồng... không chỉ góp phần phục dựng các giá trị kỹ thuật cổ truyền mà còn cung cấp cơ sở khoa học cho công tác bảo tồn, trùng tu di sản trong bối cảnh hiện nay.

5. Di sản mỹ thuật Huế trong sáng tác nghệ thuật đương đại

Cần khẳng định rằng mỹ thuật là một lĩnh vực mang tính đặc thù, gắn với văn hóa vùng miền, quốc gia góp phần tạo nên nền văn minh nhân loại. Việc tiếp cận di sản trong nghệ thuật đương đại không chỉ dừng lại ở việc tái hiện hình thức truyền thống mà còn hướng tới việc diễn giải lại các giá trị thẩm mỹ trong bối cảnh mới. Thông qua những cách tiếp cận này, di sản không còn là một yếu tố tĩnh mà trở thành một nguồn năng lượng sáng tạo, giúp nghệ sĩ xây dựng những tác phẩm mang tính đối thoại giữa quá khứ và hiện tại.

Thực tiễn đã cho thấy nhiều thế hệ nghệ sĩ đi trước đã thành công theo hướng này, tiêu biểu như các họa sĩ Lê Văn Miến, Lương Quang Duyệt, Tôn Thất Sa, Tôn Thất Đào... Bên cạnh đó là những tác giả có tác phẩm đạt giá trị trong thế giới mỹ thuật như nhà điêu khắc Điềm Phùng Thị, Lê Thành Nhơn, danh họa Lê Bá Đảng, cùng các nghệ sĩ Bửu Chỉ, Vĩnh Phối, Dương Đình Sang... là nền tảng để kế thừa, phát huy và chuyển hóa các giá trị truyền thống trong bối cảnh đương đại.

Việc xây dựng chương trình bồi dưỡng và định hướng cho nghệ sĩ trẻ cần được đặt trong tầm nhìn hội nhập quốc tế. Điều này đồng nghĩa với việc coi trọng bản sắc văn hóa và di sản Huế, đồng thời chủ động tiếp thu những giá trị mới của mỹ thuật khu vực và thế giới. Các nghệ sĩ có thể kết hợp di sản với nhiều phương thức biểu đạt hiện đại như nghệ thuật sắp đặt, nghệ thuật ý niệm, nghệ thuật đa phương tiện và việc sử

dụng các khái niệm chất liệu cũng mở ra khả năng tiếp cận mới đối với di sản, khi các yếu tố vật chất của đời sống và lịch sử được chuyển hóa thành ngôn ngữ nghệ thuật.

6. Quan điểm cá nhân về kế thừa và đổi mới đối với giá trị di sản mỹ thuật Huế

Phát huy giá trị của di sản mỹ thuật Huế trong bối cảnh hiện nay đòi hỏi sự kết hợp giữa bảo tồn, nghiên cứu và sáng tạo.

Trước hết, cần tăng cường công tác tư liệu hóa, số hóa và nghiên cứu hệ thống di sản mỹ thuật Huế nhằm xây dựng cơ sở dữ liệu phục vụ cho bảo tồn, nghiên cứu và đào tạo.

Tiếp đến, cần thúc đẩy các chương trình đào tạo mỹ thuật gắn với di sản, khuyến khích sinh viên và nghệ sĩ trẻ tiếp cận trực tiếp với các giá trị truyền thống.

Sau đó, cần tạo điều kiện cho các dự án sáng tác và triển lãm nghệ thuật lấy cảm hứng từ di sản, qua đó mở rộng khả năng đối thoại giữa nghệ thuật truyền thống và nghệ thuật đương đại.

Cuối cùng, khẳng định sự đổi mới trong sáng tạo mỹ thuật không phải là sự phủ nhận truyền thống mà chính là quá trình kế thừa, chuyển hóa và phát triển các giá trị truyền thống trong bối cảnh văn hóa mới. Từ góc độ tham luận, có thể khẳng định rằng các hướng nghiên cứu di sản mỹ thuật Huế không chỉ mang ý nghĩa học thuật thuần túy mà còn đóng vai trò thiết thực trong việc bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dân tộc. Đây chính là cơ sở quan trọng để xây dựng các chiến lược nghiên cứu, giáo dục và ứng dụng di sản vào đời sống đương đại, góp phần khẳng định bản sắc và vị thế của mỹ thuật Việt Nam giai đoạn hiện nay.

Kết luận

Mỹ thuật là ngôn ngữ mang tính quốc tế và vượt thời gian. Trong bối cảnh hội nhập văn hóa hiện nay, di sản mỹ thuật Huế cần được nhìn nhận không chỉ như một đối tượng bảo tồn mà còn như một nguồn lực sáng tạo quan trọng cho nghệ thuật Việt Nam.

Việc nghiên cứu và đào tạo về di sản mỹ thuật Huế không chỉ là nhiệm vụ chuyên môn mà còn là trách nhiệm văn hóa nghệ thuật. Khi được tiếp cận bằng phương pháp

khoa học và liên ngành, di sản mỹ thuật Huế sẽ tiếp tục phát huy giá trị, đóng góp vào bản sắc văn hóa dân tộc và kho tàng nghệ thuật nhân loại.

Khai thác giá trị di sản mỹ thuật Huế trong bối cảnh nghệ thuật đương đại cần được thực hiện theo hướng kết hợp giữa kế thừa truyền thống và đổi mới sáng tạo, nhằm tạo ra những giá trị nghệ thuật vừa mang bản sắc văn hóa dân tộc vừa phù hợp với xu hướng phát triển của mỹ thuật hiện đại.